

Izvještaj o segregatnom stanju

Na torove razbroj s'!

Kako Ujedinjene nacije vide naše obrazovanje? Sudeći po izvještaju Faride Shaheed, specijalne izvjestiteljice UN-a, reklo bi se – kao problematično. Iz poglavlja pod naslovom *Ostvarivanje kulturnih prava u Bosni i Hercegovini: specifični problemi*, izdvajamo, po našem mišljenju, ključna zapažanja. (Uz najavu polemičkog osvrta na neka od njih, u sljedećem broju Školegijuma, pod radnim naslovom *Podijeljene table, kao alternativa podijeljenim školama*) Originalni izvještaj na engleskom jeziku na 22 stranice i sa 112 tačaka dostupan je online.

A. Segregacija u obrazovanju

37. Veliki broj međunarodnih organizacija koje se bave ljudskim pravima izrazio je duboku zabrinutost zbog segregacije djece unutar obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, koja se provodi i kroz sistem *dvije škole pod jednim krovom* i kroz jednonacionalne škole. Iako ovo nije novi problem i odgovorna tijela su svjesna njegove ozbiljnosti, fragmentiranost sistema vlasti, politizacija obrazovnih pitanja i nepovjerenje između različitih etničkih zajednica onemogućavaju provođenje reforme obrazovanja. **Prenašavanje kulturoloških razlika, uključujući i jezičke, koristi se kao izgovor za provođenje segregacije djece na osnovu njihove etničke pripadnosti. Specijalna izvjestiteljica ističe da je takvo tumačenje kulturnih prava potpuno pogrešno i da se nikako ne bi smjelo koristiti kao opravdanje politike segregacije.**

1. Dvije škole pod jednim krovom

38. Specijalna izvjestiteljica izražava veliku zabrinutost zbog sistema *dvije škole pod jednim krovom*, prema kojem djeca različite etničke pripadnosti pohađaju nastavu po dva različita plana i programa u istoj zgradi, ali fizički odvojena. Ta djeca rijetko imaju priliku za interakciju za vrijeme škole. Institucionalno uređenje im maksimalno otežava bilo kakvu vrstu druženja, čak i u školskom dvorištu. Škole imaju različita upravna tijela, školske odbore, vijeća roditelja i učenika, te sekcije, kao što su naprimjer sportske ili dramske. Ovakav sistem je na sna-

zi u 54 škole u tri kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, u općinama sa bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. Šesnaest takvih škola sada ima jedinstvenu upravu zbog pritiska međunarodne zajednice.

39. Mnoge od ovih škola su formirane kako bi se povratnička djeca mogla primiti u škole koje su pohađala djeca iz većinskog naroda na tom području nakon promjene demografske slike uzrokovane oružanim sukobom. Iako su *dvije škole pod jednim krovom* bile zamišljene kao privremeni korak, one su zaživjele i pojedinci njihovo postojanje pravdaju zaštitom prava djece na pohađanje nastave na maternjem jeziku.

40. Do sada je pokrenuto nekoliko inicijativa za ukidanje *dvije škole pod jednim krovom*. Naprimjer, Parlament Federacije BiH je 2010. godine pozvao kantonalna ministarstva obrazovanja da poduzmu mjere za ukidanje ovog sistema prije početka naredne školske godine, međutim, taj pokušaj je bio bezuspješan. Općinski sud u Mostaru je u aprilu 2012. godine donio presudu kojom je sistem *dvije škole pod jednim krovom* na snazi u općinama Stolac i Čapljina proglašio nezakonitim i diskriminatornim, te je naložio Ministarstvu obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona da do početka nove školske godine ovu praksu ukine. Presuda još nije implementirana. Ministarstvo obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine je u augustu 2012. godine napravilo nacrt dvogodišnjeg plana prema kojem bi se prekinula praksa segregacije u školama, **ali jak politički otpor na lokalnom nivou koči svaki napredak.**

41. Iz razgovora sa predstavnicima Ministarstva obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona, specijalna izvjestiteljica je saznala da su općinska vijeća ta koja se protive implementiranju gore spomenute presude Općinskog suda u Mostaru, kao i da postoje naponi na kantonalnom nivou da se presuda provede. **Gospođa Shaheed također je razgovarala sa načelnikom Općine Stolac, i složili su se da se sistem *dvije škole pod jednim krovom* često koristi kao simbol segregacije unutar obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, iako su jednonacionalne škole, koje su jednako problematične, daleko brojnije (pogledati paragrafe 44-47 ispod).**

42. Sistem *dvije škole pod jednim krovom* pokazuje kako se učvršćuje podjela djece na osnovu njihove nacionalne ili etničke pripadnosti korištenjem različiti-

Fotografija
Lijevo: Cilj podijeljenog obrazovanja – etnički čista runska vuna

Farida Shaheed je pakistanska sociologinja i feministica aktivistica za ljudska prava. Imenovana je 2012. godine za specijalnu izvjestiteljicu Ujedinjenih nacija u oblasti kulturnih prava. Vodi ženski resursni centar Shirkat Gah u Pakistanu i poznata je po velikom broju djela koja se bave analizom roda i klase, kako u Pakistanu tako i šire.

tih ulaza u škole, izgradnjom novih stubišta, zidova i ograda, pa čak i pomjeranjem početka i kraja nastave i velikog odmora za 15 minuta kako se djeca ne bi susretala. **Uznemiruje činjenica da ove škole svjesno traže načine da spriječe bilo kakvu vrstu druženja među djecom.** Bilo bi jednostavno organizirati zajedničke aktivnosti kao i ukinuti segregaciju, ali jasno je da za to ne postoji politička volja. Reforma ovog sistema značila bi i lakše provođenje šire reforme koja bi se pozabavila jednonacionalnim školama u cijeloj BiH. U školi koju je posjetila u općini Stolac, **specijalna izvjestiteljica je razgovarala sa direktorima bošnjačkog i hrvatskog dijela škole i shvatila neophodnost izgradnje povjerenja među različitim zajednicama kroz zajedničke aktivnosti. Stoga je pozdravila izložbu likovnih radova u organizaciji dvaju direktora koja se održavala za vrijeme njene posjete.**

Osim izložbe, direktori su planirali i druge zajedničke aktivnosti dviju škola, kao i zajednički vrt mira za čiju su organizaciju zaduženi đaci iz obje škole. Ovo su mali, ali važni koraci u pravom smjeru.

2. Sistem monoetničkih škola

43. Manje od 6 % od ukupnog broja djece školskog uzrasta pohađa školu po principu *dvije škole pod jednim krovom*; većina ih se obrazuje u jednonacionalnim tj. monoetničkim školama, kako u Federaciji tako i u Republici Srpskoj. **Nastavni planovi i programi, školsko okruženje i praksa širom BiH služe u velikoj mjeri ili isključivo potrebama nacionalne većine u tim općinama, dok su roditelji prisiljeni da biraju između asimilacije djece u lokalnoj školi ili školovanja u udaljenoj školi sa učenicima odgovarajuće etničke pripadnosti. Specijalna izvjestiteljica smatra ovakvo stanje zabrinjavajućim, jer je djeci u ovim školama uskraćeno druženje i kontakt sa djecom drugačijeg etničkog i jezičkog naslijeđa.** Djeca miješanog kulturnog naslijeđa u ovakvim sredinama izložena su samo jednom dijelu svog kulturnog naslijeđa.

44. Ovakve podjele nisu prisutne samo u općim obrazovnim institucijama, nego, naprimjer, i u elektrotehničkim i medicinskim školama. **Specijalna izvjestiteljica planirano spajanje dviju srednjih muzičkih škola u Mostaru smatra izvrsnom inicijativom.**

45. **Pravo đaka da nastavu pohađaju na maternjem jeziku kao i roditelja da odaberu školu za svoju djecu vrlo se često koristi kao izgovor za postojeću segregaciju djece unutar obrazovnog sistema, bilo kroz sistem dvije škole pod jednim krovom bilo kroz jednonacionalne škole. Međutim, izvjestiteljica napominje da ostvarivanje ovih prava nipošto ne ovisi o uspostavljanju segregacijskih školskih sistema, kao što se može vidjeti na primjeru mnogih drugih zemalja.** Osim toga, roditelji zapravo i nemaju stvarni izbor u situaciji gdje postoji jedino jednonacionalna škola koju pohađaju djeca iste etničke pripadnosti kao i oni, ili jednonacionalna škola u koju idu djeca druge etničke pripadnosti. Ovo u praksi predstavlja diskriminiranje roditelja koji žele da njihova djeca odrastaju u pluralističkoj sredini.

46. **Izvjestiteljica također smatra zabrinjavajućom i činjenicu da neke od susjednih zemalja podržavaju sistem jednonacionalnih/monoetničkih škola u Bosni i Hercegovini (za djecu iste etničke pripadnosti) ili to što te zemlje podržavaju jednu od dvije škole koje su pod istim krovom, što vodi ka stvaranju ogromnih razlika, kako između jednonacionalnih škola tako i između dvije škole pod jednim krovom.**

3. Integrirane škole

47. Tokom svoje posjete, specijalna izvjestiteljica je upoznata i sa inicijativama za uspostavljanje integriranih škola. Posjetila je Prvu gimnaziju u Sarajevu, gdje se časovi drže na tri službena jezika u BiH. Također je posjetila Gimnaziju u Mostaru, koja je 2004. godine reintegrirana. Ove dvije škole su, nažalost, trenutno jedini ovakvi primjeri, iako, prema saznanjima specijalne izvjestiteljice, ima mnogo đaka koji žele pohađati takve gimnazije.

48. **Nažalost, integracija škola je u ovom trenutku minimalna. Naprimjer, u slučaju Gimnazije u Mostaru, koji je izvjestiteljica detaljnije pratila, zajednički časovi drže se samo iz informatike, i to zbog jakog pritiska japanske kompanije koja je donirala kompjutere, dok su svi drugi predmeti podijeljeni po bošnjačkom, odnosno hrvatskom planu i programu, uključujući i predmete kao što je matematika.** Đaci iz zapadnog Mostara

Tabele

Str. 21. i 23: Iz Izvještaja radne grupe o fenomenu *Dvije škole pod jednim krovom*, Vlada Federacije BiH, april/travanj 2009. Radna grupa u sastavu:

Mate Živković
Nadija Bandić
Franjo Ljubas
Sulejman Ribo
Ignjacija Radić
Benadina Potur
Maid Pračić
Marina Bowder
Aleksandra Janković

Hercegovačko-neretvanski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
PROZOR–RAMA	OŠ "M. Marulić" i OŠ "Alija Isaković"	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
STOLAC	OŠ Crnići i PŠ Prve osnovne škole Stolac	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	U OŠ Crnići nalaze se područna odjeljenja OŠ Stolac
STOLAC	OŠ Stolac i Prva osnovna škola Stolac	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	Dvije škole pod jednim krovom
ČAPLJINA–VIŠIĆI	OŠ "Lipanske zore" i PŠ Čapljina	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	U OŠ Lipanske zore nalaze se područna odjeljenja OŠ Čapljina
ČAPLJINA	OŠ "Vladimir Pavlović" i OŠ Čapljina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	OŠ Čapljina je u zgradi đakčkog doma
MOSTAR	Gimnazija	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	Administrativno-pravno ujedinjene škole
MOSTAR	Srednja prometna škola i Srednja mašinska i saobraćajna škola	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
STOLAC	Srednja škola Stolac i Srednja škola Stolac	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
JABLANICA	Doljani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U OŠ Doljani nalaze se područna odjeljenja OŠ Jablanica
KONJIC	Prva osnovna škola	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U OŠ Konjic nalaze se područna odjeljenja na hrvatskom jeziku
DOMANOVIĆI	PŠ (hrv.) i PŠ (bos.)	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	U jednoj školskoj zgradi nalaze se područna odjeljenja OŠ "V. Pavlović" i OŠ Čapljina

Navedene škole i 10 kriterija u tablici, koji se odnose na Hercegovačko-neretvanski kanton, predstavljaju polaznu osnovu za analizu fenomena "dvije škole pod jednim krovom". U osnovnoj školi Ravno, za dva učenika srpske nacionalnosti, povratnika, organizirana je nastava na srpskom jeziku u područnoj školi u Ivanjici, po programu RS-a.

Pravni subjekt	Naziv škole	Broj škola
*	Crnići (hrv.) i PŠ Prve osnovne škole Stolac (bos.), OŠ "Lipanske zore" i PŠ Čapljina, PŠ Doljani (OŠ Jablanica) i OŠ Ravno	4
**	OŠ "Marko Marulić" i OŠ "Alija Isaković", OŠ Stolac i Prva osnovna škola Stolac Srednja prometna škola (hrv.) i Srednja mašinska i saobraćajna škola Mostar (bos.), Srednja škola Stolac (hrv.) i Srednja škola Stolac (bos.)	4
***	PŠ "V. Pavlović" (hrv.) i PŠ Čapljina (bos.)	1

Gimnazija Mostar nije uvrštena u ovu tablicu, budući da je administrativno--pravno ujedinjena.

* jedan pravni subjekt, uključujući i područne škole koje pripadaju drugom pravnom subjektu (ukupno četiri škole u četiri objekta, uključujući i područna odjeljenja drugih škola).

** dva pravna subjekta u jednoj zgradi (dvije škole pod jednim krovom – osam škola u četiri objekta).

*** dva pravna subjekta (dvije škole) imaju područne škole u jednoj školskoj zgradi.

Zeničko-dobojski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
VAREŠ	OŠ Vareš	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	SMS Žepče	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	PŠ Ravne	+	+	+	+	+	Jedna je učionica pa rade u dvije smjene	U smjenama rade učitelji	Jedna je učionica	Ne koriste u isto vrijeme	+	
ŽEPČE	OŠ "Fra Grge Martića"	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
MAGLAJ	PŠ Tujnica, PŠ Bradići	+	+	Školski odbori su u glavnim školama	+	+	+	+	+	+	+	Dvije područne škole, a u svakoj se nalazi po jedna učionica po hrv. kurikulumu Ove škole pripadaju OŠ Maglaj, a ove dvije učionice OŠ "Fra Grge Martića" Žepče
MAGLAJ	OŠ "Novi Šeher"	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	
TEŠANJ	OŠ "Kulin ban"	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ŽEPČE	SMS Žepče	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	

Na području Zeničko-dobojskoga kantona, prema mišljenju tamošnjega nadležnoga kantonalnog ministarstva, ne postoje više "dvije škole pod jednim krovom".

Svezame, otvori se; studija slučaja

O nestručnosti i pristranosti u procesu odabira udžbenika

Pozitivan primjer integracije je Brčko, gdje su jedino table podijeljene. A krede?

najčešće se odlučuju za hrvatski, a daci iz istočnog Mostara za bošnjački nastavni plan i program. Prema mišljenju njenih sagovornika, grad i škola ne mogu ništa više uraditi, jer se odluke kantonalne vlasti i pedagoškog zavoda u vezi sa planom i programom moraju poštovati. Zajednički plan i program jednostavno ne postoji, čak ni u integriranim školama. To znači da bilo kakvi napori da se takva situacija promijeni ostaju blokirani zbog trenutne političke situacije.

49. Ipak, počele su se organizirati zajedničke van-nastavne aktivnosti, a upravna su tijela, kao vijeća nastavnika, roditelja i učenika, integrirana, što olakšava interakciju i organizaciju zajedničkih aktivnosti, kao što su takmičenja. **Đaci, međutim, tvrde da veza između zajednica nije dovoljno jaka, te da žele više zajedničkih aktivnosti.** Nastavnici organiziraju dramske sekcije odvojeno, ne dajući informaciju đacima iz drugih zajednica o tome kako da se uključe u njihove aktivnosti. Osim toga, postoje i problemi tehničke prirode koji onemogućavaju druženje, jer, na primjer, ne postoji kantina gdje bi učenici mogli zajedno jesti. Interesantno je da daci sami organiziraju druženja van škole; primjer su aktivnosti *izgradnje mostova* ispred škole i na Starom mostu. Preporuka je izvjestiteljice da se ovakvim manifestacijama dâ veća podrška.

50. Sistem koji je uspostavljen u Brčko distriktu BiH često se navodi kao dobar primjer integrirane škole, gdje daci iz različitih zajednica zajedno pohađaju nastavu i gdje se nastava odvija na njihovim maternjim jezicima u istom razredu. Prema Zakonu o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko distrikta BiH, *Bosanski, hrvatski i srpski književni jezik, te latinično i ćirilčno pismo su u raonpravnoj upotrebi u nastavi i vannastavnim aktivnostima u osnovnim i srednjim školama Distrikta* (član 13). U Zakonu stoji da učenici imaju pravo da se izražavaju na jeziku na kojem to žele, te da se službeni školski dokumenti izdaju na jeziku u pismu koje želi đak, odnosno njegovi roditelji. **U razredu je jedino tabla podijeljena, pa nastavnici mogu koristiti i latinicu i ćirilicu, te pokazati razlike među jezicima.**

B. Zajedničko jezgro nastavnih planova i programa

51. Razdvojena nastava omogućava, i naizgled ima za cilj održavanje nastave prema neusklađenim planovima i programima, kao i različite interpretacije u

sklopu nacionalne grupe predmeta – jezika i književnosti, prirode i društva, vjeronauke, geografije i historije.

52. Međunarodna zajednica već više od deset godina pokušava pokrenuti proces usvajanja zajedničkog jezgra nastavnih planova i programa kako bi se smanji-

le razlike u pogledima đaka i promoviralo zajedničko znanje i razumijevanje. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH iz 2003. godine predviđa uspostavljanje zajedničkog jezgra planova i programa za sve javne i privatne škole, koji se sastoji od *nastavnih planova i programa sa što je moguće širom zajedničkom jezgrom za sve predmete osnovnog i srednjeg obrazovanja* (član 42). Svi ministri obrazovanja su se obavezali da će se zajedničko jezgro u škole koje su u njihovoj nadležnosti uvesti u školskoj 2003/2004. godini.

53. Nažalost, u cijeloj BiH vlada mišljenje da reforma nije donijela značajno poboljšanje, te da nastavni planovi i programi

koji se danas koriste u Bosni i Hercegovini i dalje sadrže etničke elemente, a pogotovo u *nacionalnoj grupi predmeta*.

54. Jedna od prepreka koju je naveo veliki broj sagovornika jeste duboka politizacija obrazovnog sistema. **Vrlo je zabrinjavajuće što preovlađava mišljenje da su školski odbori većinom sačinjeni od političara, da su samo produžena ruka političkih stranaka, a da finansiranje škola zavisi od stranačkog opredjeljenja.** Općinske vlasti imenuju školske odbore, koji zauzvrat imenuju direktore škola, a direktori onda zapošljavaju nastavnike. Također se treba posvetiti i pitanju sudbine onog nastavničkog kadra koji bi mogao postati višak i izgubiti posao nakon usklađivanja nastavnog plana i programa i reintegracije škola, imajući u vidu i pad nataliteta.

55. Tokom posjete BiH, specijalna izvjestiteljica sastala se i sa predstavnicima Mreže vijeća učenika BiH koji se bore za jedinstveni sistem obrazovanja. Gospođa Shaheed također je imala priliku prisustvovati protestima srednjoškolaca u Sarajevu, koje je organizirala Mreža vijeća učenika BiH, a koja ujedinjuje 292 vijeća učenika u cijeloj BiH. Srednjoškolci su od ministarstava obrazovanja tražili odgovore na mnoga pitanja, a jedno od njih je bilo i uvođenje univerzalnog nastavnog plana i programa za sve škole u BiH.

Srednjobosanski kanton – županija

Općina	Naziv škole	Zajednički direktor škole	Zajednička administracija	Objedinjeni školski odbor	Zajedničko vijeće roditelja	Dodatne zajedničke aktivnosti	Zajednička zbornica	Zajednički nastavnici	Zajedničke smjene	Zajednička gimnastička sala	Zajednički ulaz	Napomena
JAJCE	OŠ "13. rujan" i OŠ "Berta Kučera"	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ "Berta Kučera" (bos.) nalaze se područna odjeljenja OŠ "13. rujna" (hrv.)
JAJCE	OŠ "Braća Jezerčić" i OŠ "Berta Kučera"	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ "Braća Jezerčić" (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ "Berta Kučera"
BUGOJNO	Treća OŠ (bos.) i Prva OŠ (hrv.)	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUGOJNO	OŠ "Bristovi" i Prva OŠ	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ "Bristovi" (bos.) nalaze se područna odjeljenja Prve osnovne škole (hrv.)
VITEZ	OŠ Vitez (hrv.) i OŠ Vitez (bos.)	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	U OŠ Vitez (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Vitez (bos.)
FOJNICA	MŠŠ "Zijah Dizdarević" i OŠ "M. Rizvić" i PŠ "I.G.Kovačić" Gojevići	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U zgradi MŠŠ "Z. Dizdarević" nalazi se OŠ "M. Rizvić" i PŠ I.G.Kovačić – Gojevići
KISELJAK	OŠ Kiseljak-Bilalovac i OŠ Brestovsko	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
KISELJAK	OŠ Gromiljak i OŠ Kiseljak 1 – Bilalovac	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ Gromiljak (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Kiseljak 1 – Bilalovac (bos.)
BUSOVAČA	OŠ Busovača i OŠ Kačuni	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	U OŠ Busovača (hrv.) nalaze se područna odjeljenja OŠ Kačuni (bos.)
VITEZ	MŠŠ Vitez i SŠ Vitez	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUSOVAČA	SŠ Busovača i MŠŠ Busovača	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	Dvije škole pod jednim krovom
BUGOJNO	Gimnazija Bugojno i Srednja škola Uskoplje	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	U Gimnaziji Bugojno (bos.) nalaze se područna odjeljenja Gimnazije Uskoplje (hrv.)
GORNJI VAKUF – USKOPLJE	MŠŠ Gornji Vakuf i SŠ Uskoplje	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	Dvije škole pod jednim krovom

Pravni subjekt	Naziv škole	Broj škola
*	OŠ Divičani i PŠ "Berta Kučera" (bos.) i PŠ "13. rujan" (hrv.), OŠ "Bristovi" i Prva osnovna škola Bugojno (hrv.), Gromiljak i Bilalovac, Busovača i Kačuni, OŠ Vitez (bos.) i OŠ Vitez (hrv.), srednje škole: Gimnazija Bugojno i Srednja škola Uskoplje	7
**	Treća osnovna škola Bugojno (bos.) i Prva osnovna škola Bugojno (hrv.), OŠ Kiseljak 1 – Bilalovac i OŠ Brestovsko, srednje škole: Srednja škola Vitez (bos.) i Srednja škola Vitez (hrv.), SŠ Busovača (hrv.) i MŠŠ Busovača (bos.), SŠ Uskoplje (hrv.) i MŠŠ Gornji Vakuf (bos.)	5
***	Na četiri lokacije nalaze se PŠ OŠ "Berta Kučera" (bos.) i PŠ OŠ "13. rujan" (hrv.)	4
****	OŠ "Muhsin Rizvić" i PŠ "I.G.Kovačić" su u zgradi Srednje mješovite škole "Zijah Dizdarević" (bos.)	1

* jedan pravni subjekt, uključujući i područne škole koje pripadaju drugom pravnom subjektu (ukupno četiri škole u četiri objekta, uključujući i područna odjeljenja drugih škola).
 ** dva pravna subjekta u jednoj zgradi (dvije škole pod jednim krovom – osam škola u četiri objekta).
 *** dva pravna subjekta (dvije škole) imaju područne škole u jednoj školskoj zgradi.
 **** dva pravna subjekta (jedna osnovna i jedna srednja škola), te područna odjeljenja treće škole u istoj zgradi.

56. Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu je rekao da je početak školske 2013. godine obilježila rasprava o nastavnom planu i programu koji se koristi u školama u Republici Srpskoj koje pohađaju povratnička djeca iz reda bošnjačkog naroda. Zbog toga je došlo do bojkota nastave u velikom broju škola. Visoki predstavnik je naglasio kako ovaj problem nije karakterističan samo za Republiku Srpsku, nego da je on rezultat neuspjeha **nadležnih tijela u BiH da u posljednjih 11 godina pronađu dugoročno rješenje koje se može primijeniti u cijeloj BiH i koje će garantirati jednaka prava sve djece na obrazovanje.**

57. Iako je u Brčkom zajedničko jezgro nastavnog plana i programa bolje razvijeno, kultura, jezik i historija još uvijek predstavljaju osjetljiva pitanja. Odgovorni u Brčko distriktu BiH kažu da ovim pitanjima pristupaju s oprezom, *kako bi se očuvale različite karakteristike grupa, istovremeno ih ujedinjujući oko zajedničkih vrijednosti.* Samo se časovi maternjeg jezika i vjeronauke održavaju odvojeno. Na nastavi iz maternjeg jezika koja se održava odvojeno počev od 6. razreda, izučavaju se bh. pisci iz sva tri konstitutivna naroda. **Međutim, vlasti u Brčko distriktu BiH ne smatraju ovakav sistem idealnim, nego rade na njegovom unapređenju. Ondašnji nastavnici tako-**

Do boljih udžbenika u tri koraka:

1. (P)opisati metode in-doktrinacije
2. U sadržaju udžbenika uz svaku lekciju navesti koji nastavni cilj se ostvaruje
3. Odobriti svaki udžbenik koji
 - a) ne sadrži metode in-doktrinacije
 - b) postiže ostvarenje obrazovnih ciljeva.

đer se slažu da stepen integracije nije zadovoljavajući.

58. Razlike u nastavnim planovima i programima stvaraju atmosferu unutar zajednice da se djeca kroz obrazovanje pretvaraju u *male etničke vojnike*.

Veliki broj sagovornika izrazio je mišljenje da se djeca iz druge zajednice odgajaju kao neprijatelji. Međutim, specijalna izvjestiteljica smatra da je potrebno provesti detaljnu studiju kojom bi se ocijenila istinitost ovakvih tvrdnji.

C. Učenje i pisanje historije

59. Mišljenje mnogih je da u Bosni i Hercegovini različite interpretacije historije koje djeca uče u školama stvaraju dublje podjele i etničku diskriminaciju. **Iako je postignut određeni napredak u eliminiranju eksplicitnog govora mržnje iz udžbenika historije i geografije, još uvijek postoje značajne i zabrinjavajuće razlike u podučavanju historije.**

60. U periodu između 1992. i 1995. godine, dok je trajao oružani sukob, kao i nakon njega, nastavni planovi i programi sadržavali su tri različite i često suprotstavljene verzije historije. Timovi međunarodnih eksperata odmah su nakon rata izvršili analizu svih udžbenika kako bi se iz njih uklonili uvredljivi sadržaji. Međutim, **korekcije su podrazumijevale brisanje ili zatamnivanje cijelih rečenica, u kojima se, naprimjer, spominje genocid ili agresija u udžbenicima u Federaciji BiH, bez ponuđenih prijedloga kako bi se o ovim traumatičnim historijskim događajima moglo pisati.**

61. Uz jaku podršku Misije OSCE-a u BiH i Vijeća Evrope, sva ministarstva obrazovanja su u aprilu 2005. godine usvojila Smjernice za pisanje i ocjenu udžbenika historije za osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini (www.coe.ba/pdf/History_Report_22_April_05.pdf). Ove su Smjernice omogućile izradu naučno zasnovanih i objektivnih udžbenika u kojima se iznose različite perspektive, pružajući djeci priliku da se nauče toleranciji i potičući razvoj kritičke misli. Danas imamo novu generaciju značajno poboljšanih udžbenika izrađenih u skladu sa spomenutim Smjernicama. Osim toga, izrađen je i priručnik za nastavnike historije koji je podijeljen po školama.

62. Usprkos ovome, čini se da udžbenici historije još uvijek sadrže elemente etničke pristrasnosti. Sveobuhvatna studija udžbenika historije koja je objavljena 2007/2008. godine pokazala je da svi udžbenici historije za osnovnu školu napisani na hrvatskom jeziku predstavljaju historiju kao historiju Hrvata; svi udžbenici historije za osnovnu školu u Republici Srpskoj isti predmet uglavnom predstavljaju kao historiju Srba, a neki (ne svi) udžbenici historije desetogodišnjeg nastavnog plana i programa u Federaciji Bosne i Hercegovine, predmet historije pretežno predstavljaju kao historiju Bošnjaka.

63. Podučavanje o oružanom sukobu od 1992. do 1995. godine i dalje je jedno od najproblematičnijih područja za nastavnike historije u Bosni i Hercegovini.

To je još uvijek veoma osjetljivo i ispolitizirano pitanje, pa se u nekim udžbenicima uopće i ne spominje, a ukoliko se spominje, većinom se to čini na pristrasan način i njime se manipulira s ciljem stvaranja odvojenih identiteta. Veliki broj sagovornika, uključujući i nastavnike, istakao je da izbjegavaju govoriti o ratu.

64. Udžbenička politika različita je u dva bh. entiteta. U Republici Srpskoj objavljuje se i odobrava samo jedan udžbenik za svaki razred, iako je specijalnoj izvjestiteljici rečeno da su đacima dostupni moderni udžbenici sa dodatnim materijalom, kako bi mogli razvijati kritičko razmišljanje. Izvjestiteljici je također rečeno da su od 2007. godine i strukovne škole počele koristiti novu generaciju udžbenika u kojima se historijski događaji posmatraju iz različitih perspektiva i koje su priredili autori različite etničke pripadnosti. U Republici Srpskoj monopol na tržištu udžbenika drži jedna izdavačka kuća, koju je 1993. godine formirala vlada Republike Srpske.

65. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoje tri službeno odobrena udžbenika za svaki razred. Nastavnici, uz dogovor sa svojim kolegama, mogu odabrati koji će udžbenik koristiti, ili tu odluku za njih donose pedagoški zavodi ili ministarstava obrazovanja. Specijalna izvjestiteljica je, međutim, prilikom svoje posjete saznala da je nedavno donesena odluka da se akreditira samo jedan udžbenik historije koji će tretirati historijske događaje iz više perspektiva, a koji se uvodi od 8. razreda. Kantoni sa hrvatskom većinom se, međutim, protive ovoj odluci.

66. Specijalna izvjestiteljica smatra da je pogrešno odobravanje samo jednog

udžbenika historije za svaki razred; ona umjesto toga predlaže da se ponudi nekoliko kvalitetnih udžbenika. U pose-

bnom tematskom izvještaju o pisanju i podučavanju historije (A/68/296) izvjestiteljica navodi kako multiperspektivni pristup omogućava pokrivanje svih historijskih događaja koristeći historijske izvore iz različitih perspektiva. Konkretno, **kada historiografija svakog naroda različito tretira historijske događaje i politički je obojena, objavljivanje historijskih izvora, kao i dodatnog nastavnog materijala suvisao je način predstavljanja osjetljivih pitanja i promoviranja kritičkog razmišljanja.**

67. Tokom svoje posjete, gospođa Shaheed upoznata je i sa pilot projektom koji se provodi pod pokroviteljstvom Misije OSCE-a u BiH a koji podržava Vijeće Evrope, u kojem se predlaže promjena fokusa na ishode učenja iz predmeta historija od 6. do 9. razreda, što ona smatra veoma pozitivnom inicijativom.

68. Trenutna politička situacija ne doprinosi postizanju napretka po pitanju integracije obrazovanja. Naprimjer, Narodna skupština Republike Srpske je 27. juna 2013. godine usvojila Deklaraciju o uzrocima, karakteru i posljedicama tragičnog oružanog sukoba u Bosni Hercegovini od 1992. do 1995. godine. U ovom se dokumentu kritizira rad Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Suda Bosne i Hercegovine i Tužilaštva Bosne i Hercegovine. Kao razlog rata navodi se *dominacija nad sr-*

pskim narodom u Bosni i Hercegovini. Bošnjački su političari reagirali nazivajući ovu Deklaraciju diskriminirajućim dokumentom koji falsificira historiju. Ovakvi događaji jasno pokazuju koliko je važno dati akademsku slobodu historičarima, naučnicima i nastavnicima, bez ikakvog uplitanja političara u njihov rad (više u paragrafima 70-73 originalnog izvještaja).

69. Prikupljene informacije ukazuju na to da se nastava iz književnosti koristi kao vrlo važno sredstvo pomoću kojeg nacionalističke ideologije kreiraju različite istine (uključujući i tumačenje historijskih činjenica), a koje u velikoj mjeri utiču na to kako se djeca međusobno percipiraju. Nacionalističke ideologije temelje se na legendama, jeziku, nacionalnim simbolima, teritoriji i neprijateljima, a književnost može biti veoma uticajno sredstvo, iako se ta činjenica često zanemaruje. Pisci, pjesnici i ostali koji se bave pisanjem uživaju pravo na slobodu umjetničkog izražavanja i kreativnost. Međutim, uzimajući u obzir da je osnovno obrazovanje obavezno, državni i entitetski organi vlasti trebaju ispuniti obaveze o obrazovnom sadržaju koje su propisane Okvirnim zakonom o obrazovanju iz 2003. godine (član 3) i međunarodnim standardima kada su u pitanju ciljevi koji se žele postići obrazovanjem. ●

Fotografija
Gore: Osim što su rijetki, štrajkovi prosvjetnih radnika su politički korektni; ne dovode u pitanje sam koncept etničkog obrazovanja. Umjesto *politika van škole* trebalo bi pisati: *racionalizam van škole*.